

geen inwonende kinderen en het is de vraag of deze er ooit zijn geweest omdat de in 1830 ongeveer 45-jarige Arnoldus de enige Lijster was, die in het bevolkingsregister van 1830 werd vermeld. Tussen 1812 en 1834 zijn er geen geboortes onder de naam Lijster aangegeven, zodat we aannemen, dat Arnoldus Lijster de laatste mannelijke telg van de Rhenense Lijsters moet zijn geweest, een geslacht dat in de archieven ruim 440 jaar van zich heeft doen spreken en naast de bekende medicus Gerard Lijster (Listrius ¹⁾) vele magistraten ten dienste van het Rhenense stadsbestuur heeft geleverd.

Anno 1984, zo'n 150 jaar na het verdwijnen van de naam Lijster uit het Rhenense maatschappelijke leven, blijkt deze naam nog wel in de Rhenense topografie voort te leven. In het Noordwestelijke deel van de stad, juist buiten de bebouwde kom, loopt de Lijsterengweg naar de Lijstereng. In de registers van het Schiltgeld ¹³⁾ uit 1686 wordt deze Lijstereng reeds vermeld. Cornelis Lijster is over een deel van de Lijsters Engh het Schiltgeld verschuldigd. In het Noordelijk deel van de bebouwde kom van Rhenen ligt de Lijsterberg, waarlangs de Lijsterbergflats gelegen zijn en midden op deze Lijsterberg ligt de Lijsterbergschool met het inmiddels opgeheven Lijsterbergbad. Er is natuurlijk nog meer en uitgebreider onderzoek mogelijk. Toen Arnoldus stierf liet hij tientallen perce-

len grond na, welke grotendeels in 1841 werden verkocht. De weduwe Helmer Lijster, de bakkerin (zijn stiefmoeder) leefde toen nog. In de registers van het kadaster en in notariële acten ligt ongetwijfeld nog veel verborgen. Moge dit artikel weer een uitdaging inhouden aan anderen, verder onderzoek in deze richting te verrichten.

*Nieuwe Veenendaalseweg 47
Rhenen*

Dr. H. P. Deys

Noten:

- 1) J. Belonje, Maandblad Oud-Utrecht 56 (12) 146 (1983)
- 2) H. P. Deys, Achter Berg en Rijn. Over Boeren, burgers en buitenlui in Rhenen. Rhenen, 1981.
- 3) aanwezig in het Streekmuseum, Rhenen.
- 4) J. de Hullu en S. A. Waller (en S. Muller), Cat. van de Archieven der Kl. Kap. en Kloosters, Utrecht 1905.
- 5) Oud archief Rhenen, 1852-1924 Inv. 448.
- 6) Oud archief Rhenen, tot 1795 Inv. 94a.
- 7) Tegenwoordige Staat d. XXII Utrecht, Isaak Tirion 1772.
- 8) R. Jesse, Oude Inventaris der Bezittingen van het Gasthuis te Rhenen. Rhenen 1915.
- 9) voorl. Inv. no. 5.
- 10) zie noot ²⁾ afb. 204.
- 11) Arch. Ned. Herv. Gem. voorl. Inv. no. 17.
- 12) zie noot ²⁾, het pand Rh 145 op pag. 86.
- 13) Oud archief Rhenen, tot 1795 Inv. 293.

DE FUNDATIE PELT

Aan de hand van 18e en 19e eeuwse archieven der fundatie Pelt te Utrecht, opgericht in 1725 als een stichting ten behoeve van de katholieke armenzorg, volgen in dit artikel enige notities over de betreffende fundatie. Opgemerkt zij dat een aantal van de archieven, die zich zowel op het gemeente-archief als ook op het rijksarchief te Utrecht bevinden, nog niet geïnventariseerd is.

Op 12 december 1724 stierf te Utrecht op 77-jarige leeftijd Gerardus Pelt, emeritus-pastoor. Met het overlijden van deze geestelijke was de Utrechtse tak van de familie Pelt uitgestorven. De eerste keer dat de naam Pelt opduikt in de Utrechtse archieven is op 6 augustus 1599. Steven Pelt, notaris en Gerard's grootvader, was getuige bij het opstellen van een testament ten behoeve van Jacob Nelthuys. Het opvallende is dat deze familie binnen vier generaties uitstierf. De voornaamste oorzaak hiervoor moet naast de grote kindersterfte in die tijd gezocht worden bij het feit dat in 1580 het katholicisme te Utrecht officieel verboden werd als gevolg van de „gereformeerde“ omwenteling.

In de praktijk betekende dit voor de katholieke notabelen, waartoe ook de familie Pelt behoorde, dat de zonen geen ambten meer konden vervullen bij de overheden, zoals dat voor de reformatie vaak de ge-

woonte was geweest. Alle ambten werden nu toevertrouwd aan de hervormden. Er moesten derhalve alternatieven worden gezocht voor de rijke katholieke jongelui. De meesten gingen rechten, medicijnen of theologie studeren in de Zuidelijke Nederlanden, die als gevolg van de Spaanse overheersing nog steeds katholiek waren. De familie Pelt leverde veel geestelijken af. Het gevolg hiervan was dat deze pastoors en paters, daar zij voor het celibaat hadden gekozen, geen nakomelingen konden voortbrengen.

Gerard was de laatste telg van het geslacht Pelt. Testamentair bepaalde hij op 22 november 1717, toen 70 jaar oud, dat „alle sijne goederen, roerende en onroerende, heerlijcke en deylbare, leenen ende erfpachten, renten, acten ende credieten“ ten behoeve zouden komen van de katholieke armen, die immers geen steun kregen van de gereformeerde diaconie. Gerard stichtte dus een katholieke liefdadigheidsinstelling: de fundatie Pelt.

In het testament werd verder bepaald dat de katholieke aalmoezenierskamer de fundatie moest gaan beheren. Er zouden ten behoeve van de fundatie twee executeurs benoemd worden, die op hun beurt weer een boekhouder moesten benoemen. De laatste werd opgedragen de administratie van de stichting te verzorgen. Gezamenlijk moesten de drie heren jaarlijks de

rekeningen van de fundatie overleggen aan enkele leden van de aalmoezenierskamer. De winsten uit pachten, huren en rentes konden dan vervolgens via de aalmoezenierskamer onder armen verdeeld worden.

De erfenis van Gerard Pelt bestond uit 11 huizen, waarvan 7 binnen de stad Utrecht en 4 in de gerechten van „Lauwerecht en Geeltjensdorp“, 20 percelen weide-, bouw-, en moesgrond hoofdzakelijk in de gerechten van „Lauwerecht, Roodebrugge ende Schalkwijck“ en een variatie van losrentes en plechtbrieven. De totale waarde van Pelt's bezittingen werd op 26 april 1725 geschat op 102.431 gulden. Het totaal aan winsten uit huren en rentes bedroeg tussen 1725 en 1786 57.269 gulden. Voor de periode 1787 en 1820 werd een batig saldo van 54.333 gulden uitgekeerd. Concreet betekende dit dat de katholieke aalmoezenierskamer jaarlijks tussen de 1000 en 1500 gulden uit de fundatiekas aan de katholieke armen van Utrecht kon uitkeren. Dit bedrag liep in de 19e eeuw langzamerhand op tot 4500 à 6000 gulden per jaar.

Toen in 1746 de aalmoezenierskamer gescheiden werd in een katholieke en een oud-katholieke afdeling kregen de beide kamers elk de helft van het bedrag uit de fundatie toegewezen.

Het is interessant de waarde van de huizen der fundatie binnen de stad Utrecht en de daarbij behorende huren eens nader onder de loupe te nemen. De volgende tabel is het resultaat:

	waarde	huur 1725-'86
1. een huis te zuiden van „het Hoogt agter de Statekamer“	1200	130
2. „Camer in 't Drakeborchsteeghje“	250	25
3. huis in het „Drakeborchsteeghje“	250	24
4. een huis ten „Z.Z. van de Mariaplaats“	600	61
5. een huis ten „O.Z. van de Mariaplaats“	2700	245
6. idem als 5 „met erf“	1800	200
7. een huis op de „Nieuwe Graght“ (bij de Muntstraat)	6500	500

De huren stegen in de loop van de 19e eeuw aanzienlijk. Twee voorbeelden ter illustratie: Het huis ten „O.Z. van de Mariaplaats“ (5) had in 1820 een huur die 350 gulden bedroeg. Voor het huis op de Nieuwe Gracht (7) moest in 1820 600 gulden betaald worden. Deze huurverhogende trend gold ook voor de pachten van de percelen weide-, bouw- en moesgrond van de fundatie.

Gerard Pelt had ook in zijn testament bepaald dat er geen onroerende goederen van de fundatie verkocht mochten worden. Toch is dit in de loop van de 19e eeuw diverse keren gebeurd. In 1861 werd een huis op de Mariaplaats, nummer 6 in de tabel, verkocht aan de heer N. Peliy voor 2500 gulden. In de eerste helft van de 19e eeuw werden in de „gemeente Katharine“ drie percelen grond verkocht waarvan één aan de Nederlandse Spoorwegen in 1844.

Toch is de verkoop van onroerende goederen niet altijd over rozen gegaan. De testamentaire bepalingen van Gerard Pelt speelden soms danig parten. In het begin van 1842 meldde A. J. Roberts, op dat moment

G. Pelt (1648-1724), pastoor te Zoeterwoude, stichter van de fundatie Pelt. Foto naar een schilderij uit 1704 in de pastorie te Zoeterwoude. G.A.U., Icon. Atlas.

de enige executeur van de fundatie - de tweede functie was vacant - dat „tot het bezit van de fundatie Gerard Pelt behoort een perceel bouw- en weiland groot 4 bunder, 11 roeden, 11 ellen op de hoge weyde onder catharijne“. Dit perceel werd verpacht voor 120 gulden per jaar. De lasten over het perceel bedroegen 35 gulden, zodat 85 gulden jaarlijks aan de armen kon worden uitgekeerd. Roberts kreeg de mogelijkheid het perceel te verkopen voor 7250 gulden „vrijgeld“ aan een zekere H. Rooseveen. De executeur rekende de beide aalmoezenierskamers voor dat hij met de rente van dit bedrag jaarlijks 250 gulden aan de armen zou kunnen uitkeren. Volgens hem voldeed de verkoop van het perceel derhalve aan het doel van de fundatie nl. kapitaalvergroting en dus meer geld voor de armen. De regenten van de oud-katholieke aalmoezenierskamer gingen akkoord met de verkoop, maar de heren van de katholieke aalmoezenierskamer lieten Roberts op 26 oktober 1842 weten „geen goederen te doen veralieneren onder welk voorwensel of pretext ook“ omdat dit tegen de wil van wijlen heer

Gerardus Pelt was. De executeur gaf de moed niet op en schreef op 23 november 1842 een brief aan de koning Willem II, waarin hij eerst de wilsbeschikking van Gerard Pelt uit de doeken deed en vervolgens de doelstelling van de fundatie belichtte. Hij drong er bij de koning op aan hem persoonlijk toestemming te geven voor de verkoop van het perceel. Het archief laat ons hier in de steek.

Roberts kreeg nog een nieuwe tegenslag te voorduren. Op aandringen van de katholieke aalmoezienierskamer gingen burgemeester en wethouders van Utrecht zich met de verkoop bemoeien. Op 3 maart 1843 ontving hij een schrijven van b. en w., waarin tegen de verkoop van het stuk grond geprotesteerd werd. Zij achtten de noodzaak aanwezig een onderzoek in te stellen om te achterhalen waarom de tweede executeurspost niet bezet werd. Helaas, Roberts stierf op 9 maart 1843. Op 16 maart ontvingen b. en w. een notariële acte waarin de benoeming stond van de heren Bosch en Ooms tot nieuwe executeurs van de fundatie Pelt. Op 28 september 1843 werd de verkoop van het perceel een feit. Ruim anderhalve maand later, op 8 november, gingen b. en w. via raadsbesluit akkoord met de verkoop. De katholieke aalmoezienierskamer stemde tenslotte ook maar in met de verkoop.

Er is voor zover mij bekend, geen onroerend goed door de fundatie aangekocht. Meestal nam de fundatie deel in obligaties of werd geld uitgezet tegen hoge rentes. In de 18e eeuw bedroeg de rente op uitstaande obligaties, die varieerden tussen de 500 en 6000 gulden, in de meeste gevallen 2½ à 2¾ procent. Een enkele obligatie kon worden uitgezet tegen 4 procent.

Tot slot nog een opmerking over een achterstallige pachtbetaling. Op 27 januari 1819 werden „hovenier Hendrik Verheul en zijne huisvrouw Gijsje van Dijk, wonende buiten de Weerdpoot der stad Utrecht“ per gerecht gesommeerd te betalen aan de executeurs der fundatie een somma van 700 gulden en een rente van 5 procent daarop voor de tijdsduur van 3 jaar. Deze wanbetaling is de enige die ik in de archieven ben tegen gekomen.

We kunnen stellen dat de fundatie Pelt, die overigens nog steeds bestaat, in de 18e en 19e eeuw haar inkomsten steeds meer verkreeg via roerende goederen, dus uit rentes van uitgegeven obligaties en leningen. Onroerende goederen brachten minder batig saldo op, onder meer omdat de vaste lasten zwaar drukten. De heer Roberts had gelijk toen hij stelde dat met de verkoop van een aantal roerende goederen de belangen van de fundatie meer gediend waren, al druiste dat dan in tegen de wilsbeschikking van Gerard Pelt.

*Buy's Ballotstraat 51
Utrecht*

Niek Boukema

Archivalia:

Gemeente archief Utrecht:

Inventaris 6: U100 a 025 Protocol van notaris Johan Andreas Becker

Inventaris 23: Het archief van de fundaties Pelt: 10-11 Manuaal van effecten (huizen, hofsteden en landerijen, plechten en obligaties), door Gerardus Pelt aan de Rooms-katholieke Aalmoezienierskamer der stad Utrecht 1725-1820

Rijksarchief Utrecht

Archiefstukken der fundatie Pelt (niet geïnventariseerd)

- Boedel Pelt, journaal van ontvangsten en uitgaaf
- Extracten uit perceelsgewijze leggers bevattende de gebouwde en ongebouwde eigendommen der nalatenschap van wijlen den Eerwaarde Heer Gerardus Pelt (acte opgesteld 1860)
- De Rooms-katholieke armen als geïnstitueerde Erffgenamen van wijlen den heer Gerardus Pelt
- Brief aan den koning
- Schrijvens van Burgemeester + W. van Utrecht en A. J. Roberts.

Literatuur:

Ven. A. J. van der „Een Utrechtse familie uit de 17e eeuw“ *Jaarboekje van Oud-Utrecht*, 1960 119-137.
Verhey. H. J. W. *Driehonderd jaar Aalmoezienierszorg, Geschiedenis van de roomsch-katholieke aalmoezienierskamer te Utrecht (1674-1746) en van de oud-roomsch-katholieke aalmoezienierskamer te Utrecht (1746-1974)* Rotterdam 1974.

BOEKENSCHOUW

Janelle Gerritsen, Drift 19 doorgelicht. Utrecht 1984. 56 pagina's, geïllustreerd. ISBN 90-9000615-X.

Exemplaren verkrijgbaar, indien voorradig, door f 8,50 over te maken op postgiro 5236715 t.n.v. UVSV/NVVSU, Drift 19 Utrecht, onder vermelding van „Drift 19 doorgelicht“.

Ter gelegenheid van het 17e lustrum van de vereniging UVSV/NVVSU werd het initiatief genomen het huis waar zij nu 54 jaar hun onderkomen vinden, Drift 19, te beschrijven.

Veelal is het eenvoudiger een verhaal te schrijven

over de bewoners van het huis dan over de ontwikkelingsgeschiedenis van het huis zelf. Dit is het gevolg van de beperkende omstandigheid dat met beschikbare gegevens gewerkt moet worden. Het „uitkleden“ van een huis kan slechts plaatsvinden bij een ingrijpende verbouwing. Ook bij Drift 19 moest met deze beperking rekening gehouden worden. Het grootste deel van het boekje bevat dan ook de bewoners-geschiedenis, op zich al boeiend genoeg. In 1412 is er sprake van het terrein van Drift 17 en 19 als een klaustraal erf van St Jan. In het einde van de 15e eeuw vindt een splitsing plaats in twee aparte